

Резюме

Головко А.Л. Загальнотеоретична конструкція механізму здійснення охорони навколишнього природного середовища в Україні.

У статті досліджено та охарактеризовано соціально-юридичну сутність механізму здійснення охорони навколишнього природного середовища в Україні. Проаналізовано структуру цього механізму та його складові елементи, в якості яких розглядається правова (нормативна), інституційна (організаційна) та функціональна підсистеми.

Ключові слова: екологічні права і свободи людини та громадянина, охорона довкілля, механізм охорони навколишнього природного середовища, природоохоронна діяльність.

Резюме

Головко А.Л. Общетеоретическая конструкция механизма осуществления охраны окружающей природной среды в Украине.

В статье исследованы и охарактеризованы социально-юридическая сущность механизма осуществления охраны окружающей природной среды в Украине. Проанализированы структура этого механизма и его составляющие элементы, в качестве которых рассматривается правовая (нормативная), институциональная (организационная) и функциональная подсистемы.

Ключевые слова: экологические права и свободы человека и гражданина, охрана окружающей среды, механизм охраны окружающей среды, природоохранная деятельность.

Summary

Holovko A. General theoretical construction of the mechanism for the implementation of environmental protection in Ukraine.

The article explores and describes the socio-legal essence of the mechanism of environmental protection in Ukraine. The structure of this mechanism and its constituent elements, in the quality of which is considered legal (normative), institutional (organizational) and functional subsystems are analyzed.

Key words: environmental rights and freedoms of man and citizen, environmental protection, mechanism of environmental protection, environmental protection activities.

УДК 342.56:347.971] (477)

Д.О. ДУБІНКО

Дмитро Олегович Дубінко, здобувач Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ПОДОЛАННЯ ПРАКТИКИ ВТРУЧАННЯ В ПРОЦЕС ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Саме визнання принципу верховенства права в Україні, на думку С. Шевчука, є одним із найскладніших завдань, а належному розумінню цього принципу заважає важка спадщина радянської правової системи, в основу якої було покладено принцип верховенства закону, правовий формалізм та позитивізм, який, по суті, прикривав свавілля державної влади щодо своїх громадян¹. Функціонування судової влади й досі часто відбувається за старими зразками командно-адміністративної системи: спроби встановити контроль за суддями, «телефонне право», тиск на суддів з боку органів державної влади, суспільства, корупційний вплив. На незалежність судової влади негативно впливають і проблеми фінансування судів, звантажених суддів, що доволі часто заважає прийняттю ними справедливого та обгрунтованого рішення².

Проблему забезпечення незалежності суду досліджували В.В. Андріюк, М.В. Вайнагій, О.П. Дем'ячук, О.О. Долженков, А.А. Зуйковська, Ю.Ю. Калиновський, Н.М. Пархоменко, С.В. Прилуцький, Ю.С. Шемшученко та інші.

Метою статті є загальна характеристика негативних чинників, що впливають на незалежність суду як органу правосуддя в державі.

Завданням є дослідити способи подолання втручання в діяльність судової влади.

У своїх наукових працях О.О. Долженков стверджує, що попередня радянська традиція номенклатурно-бюрократичного управління державою накладає відбиток і на реальне формування демократичної судової системи в Україні. Однією з найгостріших проблем для української судової системи є різного роду втручання у здійснення правосуддя або вплив на суд чи суддів³.

У цілому «телефонне право» продовжує відтворюватися й у вітчизняних демократичних реаліях. Особливо яскраво такі негативні антиправові звички проявлялися у перші роки незалежності України. З цього приводу А.А. Зуйковська зазначає, що оскільки інституційно український громадянин повинен був діяти від-

повідно до прийнятих демократичних норм, хоча у реальному житті користувався адаптованими до хаотичних умов дійсності 90-х років радянськими цінностями (за відсутності будь-яких інших), серед яких: «порушуй правила», практика хабарництва, кумівство, телефонне право тощо, то знання норм своїх дій (які не спрацьовували за таких умов) було гіпотетичним⁴.

Як правило, вплив політики на право пояснюється так званою «політичною доцільністю», яка часто густо є лише виправданням протиправних дій певних суб'єктів влади. З цього приводу Ю. Шемшученко зазначає, що міркування політичної доцільності не є підставою для прийняття закону з порушенням відповідної процедури, не дотримуючись вимог чинної Конституції України⁵. У свою чергу, О. Кукуруз підкреслює, що мотивація діяльності політиків за допомогою поняття «політична доцільність» може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Часто за допомогою цього поняття політика підпорядковує собі право⁶.

На переконання фахівців, за негативним сценарієм застосування принципу «політичної доцільності» може мати домінуючу суб'єктивну складову, а трактування певних соціально-політичних та економічних подій відповідати інтересам лише частини політичного класу й суспільства. Водночас прийняття політико-правового рішення за принципом «політичної доцільності» у позитивному варіанті має бути результатом широкого суспільно-політичного консенсусу, який був напрацьований у результаті консультацій між політичними силами, діалогом з громадянським суспільством тощо. Разом із тим будь-яке політично обгрунтоване рішення потребує правового оформлення та не повинно суперечити чинній Конституції⁷.

Розмірковуючи над темою взаємодії політики та права, дослідник Н. Ланге стверджує, що Україна – не правова держава, тому що вона не надає правового захисту громадянам. Українська держава не хоче обмежуватися лише тим, щоб гарантувати громадянам політичну свободу та безперешкодну підприємницьку діяльність. Діяльність представників держави у багатьох випадках не є ані прозорою, ані обгрунтованою. Застосування права є свавільним та суперечливим. Розподіл влади, а також обмеження персональної та інституційної влади функціонує, в кращому випадку, дуже обмежено. Нормальне поведіння українського політика з законами полягає в їхньому перекручуванні, експлуатації та пошуку дірок, які можна було б використати з вигодою для себе. Ніхто не намагається розуміти та застосовувати закони відповідно до існуючих норм і цінностей⁸.

Отже, судова система країни має бути максимально захищена від політичного впливу, що є запорукою здійснення справедливого судового рішення та підтримки правопорядку у суспільстві. Разом із тим у кризові для держави періоди судова влада має брати на себе відповідальність, приймаючи виважені, доленосні рішення.

У свій час, усвідомлюючи необхідність подолання вищерозглянутих недоліків та створення законодавчого підґрунтя для їх викорінення у судовій системі, автори Конституції України 1996 р. у ст. 127 зафіксували положення про те, що суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Позаяк діяльність судової системи не може бути відірваною від загального контексту здійснення правової політики у державі, реалізації стратегії розвитку судових та правоохоронних органів.

На наш погляд, принципова та виважена правова політика допоможе подолати негативні прояви впливу політичної сфери на судову систему. На думку М. Недюхи, основою формування та реалізації правової політики є низка принципів як відправних положень правової дії, а саме: верховенство права; законність; демократизм; орієнтація на гуманістичні та моральні цінності; соціально-політична обумовленість; узгодженість інтересів людини, суспільства та держави; врахування національних інтересів щодо вирішення питань імплементації міжнародних стандартів правового регулювання; наукова обгрунтованість; цілеспрямованість та чітке визначення пріоритетів; еволюційний характер формування правової політики; орієнтація на досягнення кінцевих результатів; поєднання механізмів управління та самоорганізації, державного регулювання та самоврядування; плановірність та поетапність, сталість та прогнозованість; відкритість процесу формування та реалізації⁹.

Разом із тим судова влада є складовою загального механізму здійснення державної влади, що обумовлює її постійну взаємодію з іншими гілками влади. Важливо, у якій спосіб відбувається така взаємодія: законний чи волюнтаристсько-суб'єктивістський.

З цього приводу С. Прилуцький зауважує, що політичний аспект судової влади досить чітко виявляється тоді, коли суд має справу зі спірними питаннями, що виникають у сфері публічного, особливо конституційного і адміністративного права. Пояснюється це насамперед тим, що дані галузі права через свій предмет і метод, будучи безпосередньо пов'язаними з механізмом здійснення державної влади і управління, а точніше – з механізмом реалізації законодавчої і виконавчої влади, є найбільш політичними порівняно з іншими галузями і публічного, і особливо приватного права. Саме у цих галузях права, де, за висловом англійського дослідника Д. Вудхауза, часто важко провести чітку межу «між політичним питанням, яке належить до відання уряду, і юридичним, яке має вирішуватися судом, виявляється політико-правова активність судових органів; і саме тут через складність відмежування «політичного» від «юридичного» і навпаки нерідко виникає «безпрецедентна конфронтація між судами та іншими державними органами». На переконання С. Прилуцького, хоча виразником і носієм політичної складової судової влади є судова система в цілому, проте реалізується вона різними судовими органами далеко не рівною мірою, а досить диференційовано¹⁰.

Можна зробити висновок про те, що об'єктивно взаємодія політичних суб'єктів та судової гілки влади буде відбуватися постійно. Головне, щоб політична кон'юнктура, суб'єктивні інтереси політиків не впливали на здійснення судочинства.

Як відомо, в Україні триває судова реформа, одним із завдань якої є подолання різноманітних негативних впливів (в тому числі й політичних) на діяльність судової системи.

Фахівці стверджують, що наступним кроком у процесі реформування судової системи передбачено внесення змін до Конституції України з метою досягнення середньострокових і довгострокових цілей у процесі реформування сектору правосуддя. Такі конституційні зміни включають:

– створення єдиного органу, на який покладатиметься функція захисту незалежності суддів та підготовки суддівського корпусу з дотриманням принципу поділу влади. Визначаються основи юридичного статусу, порядок формування та діяльності, а також повноваження Вищої ради правосуддя, яка є незалежним від політичного впливу органом, що відповідає за суддівську кар'єру, вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів тощо. Більшість її членів мають становити судді, яких обирає сам суддівський корпус. Призначення на посаду судді здійснюватиметься Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя, що забезпечить виключно церемоніальну роль глави держави у цьому процесі. Повноваження щодо звільнення суддів та їх переведення з одного суду до іншого передаються Вищій раді правосуддя;

– підвищення формальних вимог до кандидатів на посаду судді. Запропоновано зміни щодо основ конституційно-правового статусу судді, зокрема: підвищено вікові та професійні цензи до кандидатів на посаду судді, запроваджено конкурсний принцип призначення судді на посаду, уточнено і посилено гарантії незалежності та недоторканності суддів;

– оптимізація ієрархії судів загальної юрисдикції в Україні передбачає, що суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом. Зміни до Конституції визначають, що найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд. Ураховуючи рекомендації Венеціанської комісії, регламентовано, що відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди. Таким чином, закладено можливість поступового переходу до триланкової судової системи в перспективі, коли з'являться достатні підстави для цього. Обов'язковою умовою такого переходу є суттєве підвищення якості судочинства в судах першої та апеляційної інстанцій і відповідне зменшення кількості касаційних скарг (без механічного обмеження права особи на касаційне оскарження судового рішення), що дасть змогу уникнути зупинення або перешкод у функціонуванні касаційної інстанції через перенавантаження. Також встановлено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди. Ця норма визначає функцію адміністративних судів здійснювати захист прав, свобод та інтересів особи у разі порушення таких прав, свобод чи інтересів органами, що виконують публічні функції¹¹.

На наш погляд, запропоновані конституційні зміни містять низку положень щодо запобігання негативного впливу політики на суддів, посилення їхньої незалежності від інших гілок влади. Можна констатувати, що на сучасному етапі розбудови правової держави в Україні реформування судової системи стає наріжним каменем, успіх здійснення якої буде мати позитивний ефект у різних сферах суспільного життя – економічній, правовій, політичній, духовній.

¹ Шевчук С.В. Стаття 8 Конституції України / С.В. Шевчук // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 116: Юридичні науки. – С. 15–18.

² Андріюк В.В. Функціонування судової влади в контексті принципу верховенства права: постановка проблеми / В.В. Андріюк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2014. – Вип. 36. – С. 3–17. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2014_36_3

³ Долженков О.О. Судова гілка влади в Україні та Білорусі у процесі становлення та реформування / О.О. Долженков // Гуманітарний вісник Запорізької державної академії. – 2005. – Вип. 21. – С. 149–156. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2005_21_17

⁴ Зуйковська А.А. Політичні цінності й практика сучасного українського суспільства / А.А. Зуйковська // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2012. – № 1013. – С. 118–123. – (Серія «Питання політології»).

⁵ Шемшученко Ю.С. Що є право? Антологія української юридичної думки: в 10 т. / Ю.С. Шемшученко; редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2005. – С. 30–46.

⁶ Кукуруз О. Реалізація політики і права політико-управлінською елітою України / О. Кукуруз // *Studia politologica Ucraino-Polona*. – 2012. – Вип. 2. – С. 35–41.

⁷ Калиновський Ю.Ю. Вплив «політичної доцільності» на буття правових норм та цінностей у сучасному вітчизняному державотворенні / Ю.Ю. Калиновський, Є.М. Мануйлов // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» / редкол.: А.П. Гетьман та ін. – Х.: Право, 2018. – Т. 1. – № 36. – С. 20–33. – (Серія «Філософія»).

⁸ Ланге Н. Україна не є правовою державою / Н. Ланге: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2007/12/5/3331870/>

⁹ Недюха М. Правова політика України: новітні виміри / М. Недюха // Вісник Академії управління МВС. – 2010. – № 4 (16). – С. 38–45.

¹⁰ Прилуцький С.В. Політика судової влади та судова політика: теоретико-правові проблеми співвідношення / С.В. Прилуцький // Вісник Академії адвокатури України. – 2015. – Т. 12. – № 2. – С. 17–25.

¹¹ Кулик С.В. Конституційна реформа в сфері правосуддя: сучасний стан та перспективи / С.В. Кулик // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 37 (1). – С. 68–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37%281%29_17

Резюме

Дубинко Д.О. Подолання практики втручання в процес функціонування судової влади.

Аналізується практика втручання у діяльність судової влади (так зване «телефонне право»), що практикувалось в колишньому СРСР. На жаль, подібне існує і в сучасній Україні. Автор стверджує, що «телефонне право» є грубим порушенням принципу верховенства права. Пріоритет партійних настанов, особистих зв'язків, впливу політики та статусних повноважень на здійснення справедливого судочинства є неприпустимою практикою у судовій системі демократичної, правової держави. Подолання цих протиправних практик – важливе завдання української дійсності.

Ключові слова: судова система, судова влада, судочинство, судова реформа.

Резюме

Дубинко Д.О. Преодоление практики вмешательства в процесс функционирования судебной власти

Анализируется практика вмешательства в деятельность судебной власти (так называемое «телефонное право»), что практиковалось в СССР. К сожалению, подобное существует и в современной Украине. Автор утверждает, что «телефонное право» является грубым нарушением принципа верховенства права. Пріоритет партийных установок, личных связей, влияния политики и статусных полномочий на осуществление справедливого судопроизводства являются недопустимой практикой в судебной системе демократического, правового государства. Преодоление этих противоправных практик – важная задача украинской действительности.

Ключевые слова: судебная система, судебная власть, судопроизводство, судебная реформа.

Summary

Dubinko D. Overcoming practice intervention in the functioning process the judiciary.

The practice of interference with the activity of the judiciary (the so-called «telephone law»), which was practiced in the former USSR, is analyzed; unfortunately, this also exists in modern Ukraine; the author argues that «telephone law» is a gross violation of the rule of law principle. The priority of party guidance, personal ties, the influence of politics and the status of the administration of fair trial is unacceptable in the judicial system of a democratic, rule-of-law state. Overcoming these unlawful practices is an important task of Ukrainian reality.

Key words: Judiciary, Judiciary, Judicial Process, Judicial Reform.

УДК 340.132

Б.Б. ЛЕВЕНЕЦЬ

Борис Борисович Левенець, аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ТИПОВА МОДЕЛЬ СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Поглиблення правових досліджень та різноманітність теоретико-методологічних підходів дослідження проблематики захисту прав людини пов'язане з переосмисленням процедур судового захисту, що зумовлює проведення судової реформи. Як зазначає М. Савенко, судова реформа – це тривалий і складний процес, у якому мають брати участь науковці, практики та широка громадськість. Судова реформа повинна проводитися з урахуванням національних традицій, рівня загальної, політичної, правової культури, рівня довіри до суддів. Не можна механічно копіювати судову систему іншої країни, де вона ефективно функціонує, а тим більше об'єднувати в одну судові системи чи елементи різних країн¹. Ефективна діяльність судової гілки влади неможлива без збалансованої системи законодавства, без його вчасного удосконалення й оновлення під впливом соціально-економічних змін та інтеграційних процесів у країні.

Судове правозастосування, як правова форма здійснення функцій держави, виступає в ролі арбітра у правовому житті суспільства, ускладненому дестабілізаційними факторами, та важливим інструментом соціального розвитку, виявляється тією формою державної діяльності, яка дає змогу не тільки дати правову оцінку правовідносинам, а й направити у прогресивне русло їх подальший розвиток².

У контексті проведення судової реформи особливої актуальності набуло питання про вибір оптимальної моделі судового правозастосування та спрямування судової системи на однакове застосування правових норм, що є однією з основних складових дотримання принципу верховенства права. Адже саме від цього залежить ефективність судового правозастосування, мінімізація судових помилок та зловживань з боку всіх учасників процесу судочинства.

Проблематика моделей судового правозастосування та їх загальна характеристика була предметом дослідження багатьох фахівців у сфері права, а саме: Є. Бобрешова, В. Власова, М. Гнатюк, Я. Качора, В. Курносової, Р. Рафікова, Я. Романюка, О. Сторожева та ін.